

HLAVA ČTVRTÁ

DUCHOVNÍ A SOCIÁLNÍ
KULTURA

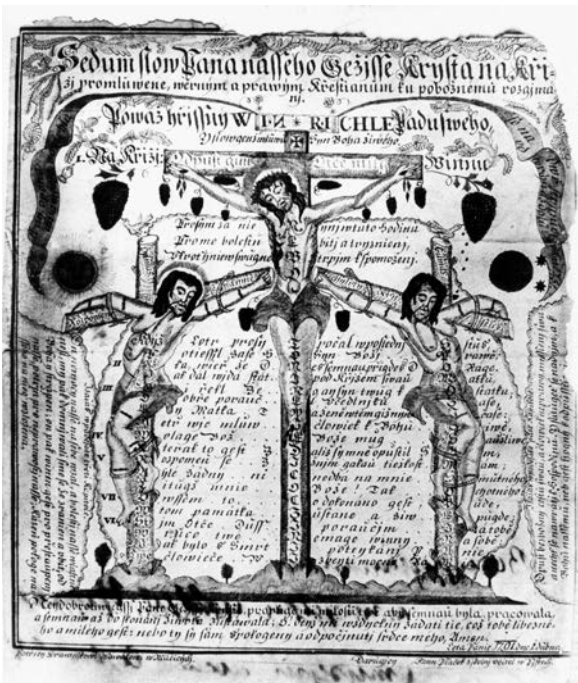
Zbožnost, magie, pověra

I.

Zbožnost. Na rozdíl od kultury elit je lidová hmotná i duchovní kultura tradována s velkou setrvačností z generace na generaci po celé věky (kultura tradiční). Struktura lidové duchovní kultury byla po celé dějinné etapy spjata s vírou, s lidovým pojetím náboženství. V raném středověku přetrvávaly v jakési symbióze pohanské zvyklosti s laickým rituálem křesťanským. S tím, že církev usilovala na jedné straně dávné obyčeje přírodních cyklů přizpůsobit svému kalendáři, na druhé straně rozlišit víru a pověry (ve staré češtině *poboňky*).¹⁾

Tradiční kultura se stala kulturou křesťanské zbožnosti, jak ji zformovaly církevní autority ve středověku a raném novověku. Pozdravy *pozdrav pánbůh – dejž to pánbůh, potěš pánbůh, požehnej pánbůh, pomáhej pánbůh, zdař bůh, dej pánbůh dobrý den* (zůstal *dobrý den*), zbožná gesta sepnutých rukou, poklekání, křižování a mimika obličje, pravidelné modlitby ráno, večer a před jídlem, nedělní mše a účast na církevních rituálech se staly součástí každodenního života mnoha generací, stejně jako poplatky povinně odváděné do církevních pokladen. Tyto vnější projevy sotva mohou něco vypovědět o skutečné hloubce víry individua ve zvěst evangelia, zvláště když představu o soudu nad hříšníky a spravedlivými, nad odměnou věčného života a trestem zavržení zkomplikovalo středověké učení o očistci a odpustkové praxe. Jasný zůstal základní zákon v podobě desatera přikázání, od něhož se odvíjely všechny zákony světské moci.

¹⁾

Domovní požehnání.
 Výjev ukřižování
 s hlubokou symbolikou
 obrazu i slova.
 Dar učitele Jana Plačka
 katolíku rychtáři
 Františku Vavákovi. 1791

Vrcholný středověk přinesl vznik městské soustavy, u nás ve 13.–14. století. S tím souviselo rozdělení dvou paralelních větví hmotné a duchovní kultury: městské a venkovské. V městském prostředí se zrodilo hlubší pojetí tzv. nové zbožnosti s reformními snahami v církvi. Souvisely s narůstající krizí středověké společnosti. V následujícím husitském období působily na tradiční lidovou duchovní kulturu nově vzniklé náboženské sekty rozdílného spektra. Na jedné straně snažící se prohloubit sociální a duchovní stránky křesťanství (Petr Chelčický a Jednota bratrská), na druhé straně iracionální eschatologické „učení“ laika Mikuláše Vlášnického navazující na starší projevy chiliasmu (poutě na hory, proroctví Sibyly a slepého mládence, blanické proroctví posléze proměněné v pověst).

Následné církevní dějiny v našich zemích zasahovaly do každodenní náboženské praxe a působily na proměny projevů lidové (laické) zbožnosti. Ať to byla reformace, rekatolizace v barokním ob-

dobí, posléze tolerance. Reformace odmítla zobrazivé umění (až do krajnosti obrazoborectví), a zbavila tak široké vrstvy negramotných křesťanů vizuálního prožívání. Nahradila je silou slova kázaného v mateřském jazyce a memorováním *zlatých textů* vytržených z Bible, které měly napomáhat v řešení životních situací: *Co nemáš sám rád, nečiň jinému* nebo *Uval na Hospodina cestu svou a slož v něm naději, on zajistí všecko správi* apod. Dědictvím reformace, z něhož těžila posléze doba barokní, byl rozvoj zpěvnosti, písňové vzdělanosti a kůrové hudby vůbec. Počet sedmi svátostí zredukovala reformace na dvě, totiž křest a přijímání. Svatým patronům upřela divotvornou moc a prohlásila je za pouhé příkladným životem žijící smrtelníky, hodné následování. Kult svatých byl přitom charakteristickým prvkem lidové zbožnosti od raného středověku, data jejich svátků sloužila též jako orientační

Domovní požehnání. Setkání Krista se Samaritánkou u studně Jákobovy z nekatolického prostředí v okolí Skutče. Konec 18. století

pomůcka v kalendáři. Byli vnímáni jako prostředníci mezi nebem a zemí a úcta jim prokazovaná měla věřícím zajistit ochranu a přímluvu u božského trůnu. Svého patrona získal každý při křtu, patrony měly kostely, kaple, města, cechy, stavy, sociální skupiny, národy, státy.

Rekatolizace do českých zemí vnesla znovu povinnou úctu k sedmi svátostem, především k pravidelnému docházení ke zpovědi, a nutnost posledního pomazání, obnovila rovněž kult světců. Projevy individuální úcty (votivní dary) i kolektivní úcty ke svatým rozvinul plně barokní katolicismus, který obohatil církevní kalendář především o Jana Nepomuckého a vyšel vstříc mentalitě nejširších lidových vrstev zbytnělým mariánským kultem. Ježíšova matka byla uctívána nejen jako Panna Marie a Matka boží, ale též jako Matka bolestná, Matka milostivá, Matka milosrdenství, Královna růžence, Marie pomocná, Marie dobré rady, Marie útěšná ad. Mariánský kult pobělohorského období ovlivnil nejen zbožnost, ale celou řadu dalších prvků tradiční lidové kultury.²⁾ Barokní zbožnost, charakterizovaná dále vírou v zázraky, novým pojetím poutí jako návštěv *místa milosti* a činností náboženských bratrstev, byla rovněž ovlivněna specifickou formou rakouské zbožnosti svázané s úctou k panujícímu habsburskému rodu (*Pietas Austriaca*).³⁾ Katolická církev vyhověla lidové obřadnosti a rituály obohatila emocionálně působícími scénickými kulturními prvky (okázalost obřadů Božího těla, průvody při Vzkříšení, lidové hry s náboženskými náměty, instalace Božího hrobu, betlémů apod.). Barokní lidová zbožnost je pojem s bohatým specifickým obsahem. Osvětský absolutismus 18. století svým pragmatickým racionálním přístupem zasahoval necitlivě, snažil se omezovat některé projevy lidové zbožnosti a postihl tak duchovní lidovou kulturu, ač setrvačností tradice odolávala, ba přímo vzdorovala různým státním nařízením. Na druhé straně náboženská tolerance osvětského absolutistického zřízení dala vzniknout paralelní větvi lidové kultury.

Nekatolické konfese umožněné tolerančním patentem v roce 1781 se hlásily k předbělohorskému nekatolictví jako k víře předků, ale na každodenní náboženskou praxi předbělohorského období po absenci v několika generacích nemohly navázat. Spíš kulturní výměnou

prostřednictvím pastorů přicházejících ze sousedních zemí se postupně konstituovaly sbory s vlastním náboženským i společenským životem a pojetím duchovní kultury. Evangelictví akcentovalo přísnější dodržování kolektivních norem chování, sebekázeň a po vnější stránce neokázalost. Kulturní rozdíly se projeví i mimo církevní organizace: v osobním vystupování (katolíci se nadále přežehnávali křížem před sakrálními objekty, evangelíci nikoliv), v rodinném životě (katolíci slavili jmeniny v den svátku svatého patrona, evangelíci narozeniny jako dík za dar života) i v životě obcí (například osvětlenými hroby na katolických hřbitovech při svátku Dušiček, který v evangelickém kalendáři nebyl). Během jednoho století tu s nepřímou návazností na předbělohorské nekatolictví vznikla specifická lidová subkultura evangelických sborů, jejímž dokladem byla i samostatná expozice na Národopisné výstavě československé v roce 1895.

Do vývoje lidové duchovní kultury podstatně zasáhla urbanizace v 19. století, kdy tato kultura začala být vnímána jako agrární kultura venkova, v ideologickém smyslu jako tzv. kultura národní. Průmyslová revoluce zrodila větev lidové duchovní kultury dělnické. S postupujícím liberalismem ve veřejném životě na přelomu 19. a 20. století se tradiční lidová kultura dále laicizovala, nacionalizovala a podřizovala spolkovému a stranickému systému, jenž programově vyzdvihoval některé její prvky.

Předkřesťanské relikty. Oficiální nositele předkřesťanských kultů včetně kultovních center zahladili misionáři na samém prahu středověku.⁴⁾ O panteonu slovanských božstev, pokud existoval, máme jen nepřímé doklady.⁵⁾ Čeština v několika rčenicích zachovala jména pouhých dvou: hromovládce Peruna a ochránce dobytčích stád Velesa, jehož roli převzal později svatý Blažej. Bezejmenné antropomorfní idoly z archeologických nálezů a vyobrazení maskovaných postav dokládají kult předků, vegetační a plodnostní kultury, kultury žívlů (země, ohně, vzduchu a vody) a další, jimž podléhala předkřesťanská agrární společenství. Kultovní praktiky, jak lze usuzovat z analogií zaznamenaných u přírodních národů, zprostředkovávali v kultovních centrech kněží jako kmenoví vůdci (odtud pozdější kněže) a v místních komunitách čarodějové, vědmy a hadači. Čarodějové rýsovali kouzelné čáry, jimiž vyvolávali demony, vědmy

4)

5)

disponovaly věděním z léčitelství a bylinkářství, hadači a hadačky věštili osud z nebeských těles (hvězdopravci), vnějších znamení, letu ptáků (ptakopravci), z vnitřností a kůstek obětovaných zvířat apod. Znalosti extatických látek, léčivých prostředků i kouzel si tito jedinci přísně střežili a předávali je vybraným zasvěcencům.

V raně křesťanských svatyních nebylo místo pro okázalé pohan­ské obětní slavnosti a hlavní svátky astronomického kalendáře už dlouhá staletí před příchodem misionářů k nám překryla církev novým obsahem. Kult zemřelých, jehož projevem byly hlučné a rozpustilé pohřební obřady spojené s maskováním a hostinou, potlačily zákazy prvních křesťanských panovníků, podobně jako další okázalé „pohanské“ slavnosti. S působením věstců a hadaček si křesťanská společnost pohrávala ještě po dlouhá staletí, a nebyli to jen astrologové a hvězdopravci. Údajné výroky věštkyň Sibyly či slepého mládence nacházely sluchu zvláště v dobách válek a neúrod.

Nejméně úspěšná byla christianizace tam, kde narážela na animistické představy, tradicí vkládané do objektů živé i neživé přírody. Úcta k posvátným stromům a kamenům, k pramenité vodě, k duchům lesů, vod, podzemí či povětří se po staletí tradovala dále a vedle oficiálního křesťanství si uhájila v lidové kultuře svůj prostor. Démoni země (skalní a horští duchové), vody (vodníci, rusal­ky), vzduchu (víly) a ohně (ohnivý muž), vegetační démoni (žitná bába, *žitholka*), démoni lesa (divý muž, divoženka), démoni času (polednice, klekánice, večernice), démoni osudu (sudičky) a domova (šotci) jen ustoupili z oficiálního kultu do obyčejové tradice a bájesloví.

Magie. Ne všichni křesťané vnímali svůj předurčený úděl na zemi jako milost boží, kterou lze ovlivnit pouze prosbou (modlitbou). Zvláště pro prosté laiky to bylo obtížné. Z lidské povahy vyplývá snaha aktivně řídit vlastní osud, vyhledávat prosperitu a zdar, být úspěšný, zdravý a zajištěný, nahlédnout do věcí budoucích. Odevzdat se do vůle boží bylo často až poslední možností, poté co selhalo vlastní úsilí, přízeň Štěstěny i další způsoby, z nichž po staletí nejsilnější bylo magické konání.

Podle Richarda van Dülmena nelze lidovou magii chápat jako předstupeň náboženství nebo racionální vědy, i když nese stopy obo-

jího.⁶⁾ Stejně jako náboženství je založena na víře, a to na víře v empiricky neověřitelné kauzální spojení mezi aktem a žádoucím výsledkem. Magické konání, jeho pravidla a postupy, gesta a symboly, vyžaduje zasvěcení (odbornost) a podléhá závazným principům tak jako (pseudo)vědecký postup. V tradiční společnosti postupovalo nejružnějšími situacemi každodenního života. Přitom nestálo proti církevní praxi, ale existovalo nezávisle vedle ní, často v symbióze. Uctívání svatých a Panny Marie, poutní praktiky, užívání svátostin k ochranným a léčebným účelům, mísení svatých jmen do zaklínadel a zařikání jsou toho důkazem. Od středověku rozšířené votivní darování (dary záslibné a děkovné) je přímo založeno na magickém principu obdarování: dar musí být vzájemně oplácen. Církev do jisté míry tolerovala užívání svěcenin a žehnaných předmětů v lidových praktikách ochranné a léčebné magie, ale spíše jen z blahovůle a vstřícnosti některých kněží vůči farníkům. Nikdy však nepřipustila existenci aktérů magického konání, údajně nadaných schopnostmi vejít ve styk s nadpřirozenem a ovládat jiné lidi, zvířata, přírodní jevy a úkazy. Osoby, které takto vystupovaly

Délka Ježíše Krista. Ochranný amulet z pěti papírových proužků dřevorezu s výjevem bičování Krista v údajné délce Kristova těla. Konec 18. století

nebo o nichž jiní věřili, že tuto moc mají, tak zůstávaly na okraji společnosti, vytěsňeny z božího lidu: zaříkávači a zaklínači, léčitelé a bylinkářky, vědmy a vědomci, bohyně a božci, kouzelníci, rovněž ovčáci a kati se znalostmi přechodu z bytí do nebytí, konečně čarodějnice.

Magické praktiky, předávané ústní tradicí i psanou formou (čarodějné knížky), čerpaly z různých kulturních zdrojů, od antiky až po novověk. Je nesnadné odhadnout, jak široké vrstvy jimi byly zasaženy. Podle prostředí, které lidi formovalo, a podle individuálního charakteru někteří slepě věřili, jiní se vysmívali. Už ve středověku měly magické praktiky kritiky. O naprosté vyhlazení magie usilovala reformace. Zákazem zobrazivého umění, důrazem na duchovní stránku náboženství a omezením hmotných symbolů magií z každodenního života částečně vytěsnila. Víru v temnou moc čarodějnic jako služek a pomocnic samého ďábla však nevyvrátila a ani Jan Amos Komenský o jejich existenci nepochyboval.

Pověrečný, tzv. nepravý škapulíř, hedvábný sáček s mariánským monogramem zavěšovaný na krk pod oděv. 18. století

Obsah nepravého škapulíře
zvaného breverl: tisk složený
z devíti políček s obrázky svatých
pomocníků, s vlepenými
modlitbami, čaromocnými
bylinami a údajnými relikviemi

Barokní protireformační zbožnost v jistém smyslu magii opět uvolnila, ale nikoliv oficiálním dogmatem římskokatolické církve. Teologické výklady toho, jak fungují milostné obrazy a přimluvy Marie Panny a světců, byly prostým věřícím těžko srozumitelné. Pomoc a útěchu hleděli získat jednoduššími cestami. Množila se zázračná uzdravení, nikoliv na základě modlitby, ale dotyku s kultovními předměty. Dotýkané svatostky, používané jako amulety na ochranu před zlem a talismany pro štěstí, se staly masově produkovaným zbožím. Až osvícenští vzdělanci se s magií definitivně vyrovnali a pozůstatky magického vnímání světa nadále setrvaly jen v lidové kultuře jako součást tradičního zvykosloví (omlazující síla proutků ve velikonoční pomlázce) nebo ve formě pověr a pověrečných vyprávění.⁷⁾ Nesrozumitelná torza magie zůstala i v jazykových obratech. Koho by napadlo, že *nasadit někomu psí hlavu* je stopa po aktu, při němž hlava chcíplého psa tajně podstrčená do domu měla hospodáře zdiskreditovat. I když věk rozumu

vyvrátil pověrečné představy o kauzálních souvislostech, obezřetnost vůči magii v řadě zvyků setrvala.

V tradiční kultuře obsažená magie už netvořila ucelený systém, který by člověku dával pocit, že udrží pod kontrolou vesmírný řád a harmonii mezi světem lidí a světem nadpřirozeným, bude-li konat závazné tradiční rituály. Takový systém, popsáný u přírodních národů, opustili naši předkové už v předhistorické době, ale uchovali jeho zbytky. Pod vlivem antického dědictví a církevní praxe se zbylé magické praktiky přizpůsobily novým podmínkám a v pozměněné podobě sloužily člověku dále.

Principy lidové magie rozebral klasik etnologických studií James George Frazer už na konci 19. století:⁸⁾ napodobování (magie imitativní, homeopatická), dotyk (magie kontaktní, kontagiózní) a vzájemný vztah (magie sympatetická). Podle různých kritérií se pak mezi magickými praktikami rozlišují praktiky magie bílé (směřující k prospěchu) a černé (mající uškodit). Magie pozitivní zajišťuje, aby se něco stalo, negativní, aby se naopak nestalo. Zařikávání mračen je tedy akt magie bílé negativní (ať nepřijdou), vyhánění choroby akt magie bílé pozitivní (ať odejde).

Účinnost magických praktik záležela na člověku, který příslušný úkon (rituál) prováděl, na tom, aby konal přesně podle tradice, ve vhodném čase, na správném místě, s využitím správných rekvizit a formulí. Rituálové situace, gesta, používané předměty, pronášená slova (magie slov), rituálové počty (čísla šťastná a nešťastná, přičemž šťastná jsou spíše lichá s výjimkou čísla 13) a ritualizovaný čas (magie šťastného začátku, dny dobré a špatné) směřují do několika účelových okruhů. Z nich nejrozšířenější jsou magické praktiky mající zajistit úrodu (magie plodnostní), užitek a zdraví v rodině a hospodářství (magie prosperitní), ochránit před zlem (magie apotropajní), očistit od zla či nemoci (magie lustrační), vyléčit lidi i zvířata, přivolat milostný vztah či sexuální žádost (magie erotická, sexuální), konečně číst z různých tzv. znamení a předpovídat budoucnost (magie věštecká). Podle principu opačného konání mohl být vyvolán opačný účinek. Vlastovčí hnízdo vložené novomanželům pod polštář mělo zajistit manželský soulad, ale zlomyslně vložené do postele pod nohy jen hádky a rozbroje. V opačném sledu pronášená

uzdravující zaříkání mohla na člověka nemoc přivolat. Z bílé magie tak rázem byla černá.

Starší národopisné výzkumy ještě v 19. století zachytily v agrárním prostředí celou řadu živých praktik především bílé magie usilujících zajistit zdraví a prosperitu lidem, převést je bezpečně kritickými okamžiky života (narození, sňatek, porod, umírání, smrt), navrátit zdraví, přivodit plodnost dobytku a polím, odvrátit živelní pohromy. Celé soubory magických praktik se vztahovaly k předindustriálním formám domácího mlékaření, chovu dobytka a polním pracím.⁹⁾ Z paměti lidu nevytizely ani mnohé praktiky černé magie, ačkoli sotva byly aplikovány.

Neškodnou bílou magii i světské úřady v podstatě tolerovaly jako pověrečné jednání. Naproti tomu černé praktiky se velmi často řešily soudně. Až do zrušení tortury (1766) vypovídali obvinění na mučidlech o desítkách praktik, jimiž údajně ohrožovali život, zdraví, úrodu a majetek druhých, a někteří z nich nakonec skončili na hranici jako čarodějníci a čarodějnice. Výsledkové protokoly, zapsané ve smolných (krevních, černých) knihách jsou vynikajícím pramenem ke studiu černých praktik.¹⁰⁾

Magické rituály raného novověku, doložené ve smolných knihách, probíhaly za spolupůsobení určitých časových a prostorových podmínek, za pomoci rituálových rekvizit a slovních formulí. Časem vhodným k čarování byl jednoznačně čtvrtek, a to ve tři hodiny ráno. Sémiotický status čtvrtku jako předkřesťanského svátečního dne v týdnu (*Donnerstag*, den boha Donara) se v tradiční kultuře negativně odráží i jinak: je nevhodný pro některé práce a v adventu otevírá prostor démonům. Také sobota byla dnem vhodným pro magické konání, stejně jako Květná neděle a dny Svätého týdne, zvláště Velký pátek, rovněž noci, kdy je Měsíc v novu při úsvitu. Z prostorového hlediska byla vhodná všechna místa, která představovala skutečné nebo pomyslné rozhraní mezi vlastním a cizím, mezi světem lidí a světem nadpřirozených sil, mezi životem a smrtí, jako jsou křižovatky, hranice pozemků, práh dveří, rozcestí, plot, hřbitov, popraviště. Z předmětů používaných při magických rituálech jsou na prvním místě výměšky a odpady lidských i zvířecích těl (např. nehty, chlupy), pozůstatky těl oběšenů i součásti jejich

oděvu a byliny obsahující drogu. Další skupinou užívaných předmětů byly předměty ze sakrálního prostoru, ať už řádně posvěcené (svěcená voda a křída, hromničky, kočičky) nebo zcizené. Roztlučené na prach nebo vymáčené ve vodě (*prachy* a *zlitiny*) sloužily k posypu, ke kropení, k přimíchání do jídla či nápoje. Odřikávané formule se v ochranných a léčebných praktikách dovolávaly i pomocí božské Trojice a svatých, v černých praktikách ďábla a démonů. Směsice nábožného konání a rouhání je jedním z typických prvků lidové magie a v pověrečných projevech byla živá ještě v 19. století. Jedno z celé řady zaklínadel, která shromáždil Čeněk Zíbrt, odhání vichřici slovy: *Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen. Zaklínám vás, anděle pekelní, kteří posíláte krupobití na tento svět. Neškodte ouroodám božím, ani zemi, ani chmelnicím, ani lukám, ani lidem, ani hovadům, ani žádnému stvoření božímu. Zaklínám vás skrze početí Panny Marie, skrze vtělení, narození a obřezání, skrze umučení a nanebevstoupení Pána našeho Ježíše Krista, abyste na skály a pustiny šli a odkud jste přišli, tam se navrátili...* Zaklínání končilo třemi oficiálními modlitbami, neboť magie čísel velela opakovat úkon třikrát.

Některé ojedinělé praktiky lidové magie jsou nevysvětlitelné, ale většina patří k archetypům, fungujícím na jednoduchých principech dotyku, napodobivosti a podobnosti. Relikty magického konání se dochovaly do 20. století v okolí Starého Hrozenkova na moravskoslovenském pomezí v činnosti několika rodin, kde si umění *bohovat*, tedy léčit a předpovídat, předávaly *bohyně* v několika gene-

¹¹⁾ racích.¹¹⁾

Pověra. Zbytky pověr jako relikty lidové magie zpestřují i náš současný život, aniž si to uvědomujeme.¹²⁾ Dodnes člověka těší, když mu kukačka prorokuje dlouhý život, pravou nohou překračujeme práh pro štěstí a klepeme na dřevo, abychom něco nezakřikli. Pověry jsou nepodložené představy o souvztažnosti a vzájemné působnosti určitých jevů udržované a šířené tradicí. Tyto představy nevyžadují, aby jim aktéři a nositelé pověr věřili. Nicméně v platnost pověr vkládají určitou míru opatrnosti, jinak by je přestali praktikovat.

Otakar Pertold poukázal na skutečnost, jak nejasná je často hranice mezi pověrou, náboženským aktem a aktem magickým. Me-

zi pověry zahrnul např. též pranostiky, lidové léčitelství a projevy lidové zbožnosti.¹³⁾ Pominul přitom kritérium individuálního přístupu k náboženským a magickým aktům: co je pro jednoho projevem víry, jiný koná ze setrvačnosti. Na rozdíl od pověry jsou náboženské a magické úkony založeny na víře v účinnost. Pověrečné konání víru nevyžaduje. Petr Bogatyrev rozdělil pověry na blahonosné (pozitivní) a škodlivé (negativní), čímž poukázal na příbuznost s někdejšími systémy lidové magie. Podle jiného kritéria dělil pověry na motivované a nemotivované. Pověry se vztahují k předmětům, například k předmětům nosícím štěstí (čtyřlístek, podkova, šupina z vánočního kapra, maskot) nebo neštěstí (rozsypaná sůl, rozbité zrcadlo), k číslům (sedmička je šťastná, třináctka nešťastná), k času (pátek je nešťastný den), k profesím (kominík nosí štěstí), k barvám (modrá je barva naděje), k údajným znamením a předzvěstem (černá kočka přes cestu, padající hvězda, sýčkově houkání). Celé soubory pověr představují snáře, spojující snové prvky s reálným životem. Pověry jsou pomůckou, která určitým jedincům usnadní rozhodování a dá jim pocit, že konají (nebo se vyvarují konat) podle osvědčeného vzoru. Mnohé z pověr skutečně vznikly na základě konkrétní zkušenosti. Kdo nalezl podkovu ve středověku, kdy železo bylo drahé, měl opravdu štěstí. Smyslem pověrečného jednání je úspěch a prosperita. V určitých profesích a sociálních skupinách vznikají soubory pověr řešících jejich interní specifické situace. Své pověry mají horníci, herci, rodičky, fotbaloví hráči, vojáci, studenti, ale i výrobci hudebních nástrojů.¹⁴⁾

Pověra jako relikv starších světonázorových systémů a jako kulturní prvek plní svou úlohu i v moderní společnosti. Nachází si vlastní nové formy a výrazy, například v počítačových kondicogramech nebo v přátelských náramcích.

VÍRA V ZÁZRÁKY

I/1

Zázraky a zázračná uzdravení, upoutávající pozornost lidí, vždy zaujímaly v křesťanském prostředí specifické místo, i když náhled na tyto jevy prošel v průběhu staletí mnohými proměnami. Pokladnicí zpráv o zázračných událostech byla Bible. Zatímco reformovaná církev přijímala pouze biblické zázraky, v katolickém prostředí